

Vabaühenduste manifest riigikogu valimisteks 2023

Kolm suurt teemat ja kuus muret, millega tegelemist vabakond ootab.

Avalikud huvid erahuvidega tasakaalu

Soovime elada ühiskonnas, mis hoiab ja väärtustab kõiki oma liikmeid. Muuhulgas tähendab see inimõiguste kaitset, demokraatia tugevdamist, puhta elukeskkonna hoidmist, õiglase ülemineku tagamist ja vaimse tervise seadmist esiplaanile. Avalik huvi peab kõigis neis küsimustes tasakaalustama erahuvide tugevat esindatust poliitikas, mida tuleb toetada avalikku huvi esindavate vabaühenduste sisulisema kaasamise ja läbimõelduma rahastamisega.

Probleem #1. Avalikke huve esindavate MTÜ-de ebaproportsionaalselt vähene kaasamine võrreldes erahuve esindavate organisatsioonidega on ohtlik tendents. Kui erahuvi on seadusloomes suurel määral, aga kodanikuühendused vähe esindatud või üldse välja jäetud, kannatab seadusloome asjakohasus ja satub ohtu avalike vahendite otstarbekas kasutamine ühiskonna huvides. Vähenev kodanikuruum ei ole kindlasti demokraatliku riigi huvides.

Lahendused. Uuendada kaasamise head tava nii, et kaasamisel peab olema huvigruppide esindatus tasakaalus. Avalikke huve esindavad vabaühendused, era- ja ärihuvi esindajad ning avaliku võimu esindajad peavad olema kaasamisel võrdselt esindatud. Riigikogu peab lobistidega suhtlemise hea tava eeskujul koostama omaenda lobireeglid.

Vabaühenduste kaasamine

Vabaühendused on oma valdkonna eksperdid ja huvirühmade esindajad, keda tuleb heade otsuste huvides kaasata varakult nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil. Varane kaasamine soosib erinevate huvigruppide esindatust, hilisema seaduspraagi ennetamist ning rahuldavat tulemust kõigile. Selleks tuleb arendada strateegilist partnerlust, edendada koosloomelisi formaate ning koolitada ametnikke parema kaasamise teemadel.

Probleem #2. Kaasamine ei peaks olema lisakohustus, vaid sisuline osa ametnike tööst. Paraku on kaasamise kvaliteet vabaühenduste jaoks tõsiseks probleemiks – seda vaatamata juba alates 2012. aastast kehtivale hea kaasamise tavale, mis on seadusloomes järgimiseks kohustuslik. Ka enamik tänavu avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 ideekorjese esitatud ettepanekuid on seotud just vähese ja puuduliku kaasamisega õigusloomesse.

Lahendused. Muuta vabariigi valitsuse reglemendi järgset ministri määruse andmise või õigusakti eelnõu kooskõlastamise korda enne esitamist vabariigi valitsusele. Reglemendi paragrahvi 6 saab lisada lõigu, mille kohaselt justiitsministeerium annab õigusaktide eelnõude ja muude küsimuste korral hinnangu kaasamise hea tava järgimise kohta. Kaasa võiks aidata kaasamise hea tava muutmine kaasamise või koostöö eeskirjaks. Rohkem tuleks võimestada kaasamiskoordinaatoreid, kes on küll ministeeriumites

olemas, kuid kelle tööd oleks võimalik keskselt, näiteks riigikantselei kaudu, ühtlustada ja arendada.

Probleem #3. Kaasamise tase kõigub tugevalt mitte ainult ministeeriumite ja asutuste, vaid ka **kohalike omavalitsuste** lõikes. Enamiku inimeste demokraatiakogemus ja usaldus riigi vastu sõltuvad aga just võimalusest kohaliku elu toimimises kaasa rääkida.

Lahendused. Lisada kaasamise hea tava järgimise kohustus **kohaliku omavalitsuse korralduse seadusesse**. Luua **riigikantselei juurde osakond**, kes vastutaks demokraatia arendamise, sealhulgas kaasamise ja läbipaistvuse edendamise eest koostöös kohalike omavalitsustega.

Vabakonna rahastamine

Vabaühenduste kasvamiseks veelgi võimekamateks kogukondade ühendajateks ja esindusorganisatsioonideks tuleb soodustada keskkonda, kus neil oleks arenguks võimalusi ja vahendeid. Selleks tuleb suurendada ja kasutada mõjusamalt Kodanikuühiskonna Sihtkapitali raha, toetada ühenduste omatulu teenimise võimalusi ja soodustada annetamist.

Probleem #4. Vabaühenduste toetamine on sageli **lühiajaline, projektipõhine, paindumatu ja ebakindel**. See ei soosi plaanide tegemist, kompetentsi koondumist, heade inimeste hoidmist organisatsioonide juures ega huvikaitsevõimekuse tõstmist oma valdkonna esindamiseks ja avaliku huvi eest seismiseks. Sisuliseks arenguks ja uutele algatustele mõeldud vahendid ei ole aastate jooksul kasvanud, mis paneb eriti raskesse olukorda väiksemad vabaühendused ega aita nende võimekust tõsta.

Lahendused. Arendada **strateegilist partnerlust** riigi ja vabaühenduste vahel. Sõlmida võimekate vabaühendustega pikaajalised lepingud, mille tulemuslikkust hinnatakse saavutatud mõju, mitte paindumatute bürokraatlike nõuete põhjal. Rahastuses tuleb jätta rohkem vaba lõtku uute lahenduste katsetamiseks ning huvikaitsevõimekuse tõstmiseks. Omafinantseeringu nõuded ei peaks seadma ühendusele kohustusi, mis ei ole kooskõlas partnerluse sisuliste ootustega.

Probleem #5. Annetuste kogumist ja tegemist pärsib **õiguskeskkond**, mis peaks seda hoopis soodustama. Erasektori soov ühiskonnaasjadesse, kultuuri või sporti panustada on suur, ent annetamise ja filantroopia edendamine maksupoliitikas ei ole paranenud.

Lahendused. Eraisikute annetustele tuleb pakkuda üheselt selge **maksutagastus**. Täna on füüsilisest isikust maksumaksjatel õigus kasutada mahaarvamisi kuni 1200 euro suurustelt väljaminekutelt. Selle piirmäära sisse arvestatakse lisaks annetustele muuhulgas ka kodulaenu intressid ja koolituskulud. Annetused tuleks eraldada muudest mahaarvamistest, kehtestades eraldi piirmäära vähemalt 1500 eurot. Lõpetada tuleks äriühingute annetuste maksustamine tulumaksuga.

Probleem #6. Vabaühenduste **rahastamine on sageli läbipaistmatu** ega järgi kodanikuühenduste rahastamise head tava. Kerge oleks nõuda pelgalt vabakonna rahastamise suurendamist, kuid oluliselt läbipaistvamaks, läbimõeldumaks ja strateegilisemaks tuleks muuta ka seniseid rahastusviise.

Lahendused. Kaotada kriminaalse maiguga üheksakümnendate jäänuk, korruptiivse ja läbipaistmatu loomuga nõndanimetatud **katuserahade** jaotamine. Nendeks eraldatud raha tuleks suunata otse Kodanikuühiskonna Sihtkapitali eelarvesse ning jagada seda lähtuvalt kodanikuühiskonna arendamiseks mõeldud strateegiatest. Avalike vahendite jaotamine peab olema aus ja läbipaistev.